

TÜRK BASININDA DIŞ POLİTİKA

Erdem DENK*

Özet

Türk basınının dış/uluslararası politika haberciliğinin ele alındığı bu çalışmada, öncelikle genel olarak medyanın yapısal sorunları ve bu yapısal sorunlar bağlamında uluslararası politik gelişmelerin haberleştirilmesinde karşılaşılan sorunlara kısaca değinilmiştir. Ancak bu çerçevede anlam kazanan Türk basının durumuysa daha önce yapılan iki amiprik çalışmanın verileri de kullanılarak değerlendirilmeye çalışılmış, tespit edilen olumlu noktaların altı çizilmiş, rastlanan olumsuzlukların nedenleri ve olası çözüm yöntemleri konusunda da kimi zımnî önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Medya, Türk Basını, Uluslararası İlişkiler, Dış Politika*

FOREIGN POLICY IN THE TURKISH PRESS

Abstract

This study basically focuses on the mainstream approaches in the Turkish press regarding issues of foreign policy and international politics. In this context, first structural problems of media in general are briefly elaborated on. Then the general attitude of Turkish press is examined in view of the outputs of two empirical studies previously carried out. Besides, positive and problematic points have also been pointed at in a way that covers some implicit and modest suggestions.

Keywords: *Media, Turkish Press, International Politics, Foreign Policy*

---

* Yrd. Doç. Dr. Ankara Üniversitesi, SBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Akademik ORTA DOĞU, Cilt 4, Sayı 1, 2009

Giriş

Genelde medyanın özelde de yazılı basının dış politika ve uluslararası ilişkiler konularına yaklaşımı çeşitli açılardan birçok araştırmaya konu olacak nitelikte. Zira bizatihi medya ve yazılı basının anlamı ve işlevi hakkında yapılması gereken tartışmalara bir de dış politika ve uluslararası ilişkilerin kimi “hassas” özellikleri eklendiğinde işin boyutu iyice genişlemekte ve hatta karmaşıklaşmakta. Şöyle ki, aşağıda kısaca açılmaya çalışılacağı gibi, hem medyanın temel ilkesi ve hatta varlık nedeni olarak ilan ettiği “objektif habercilik” söylemi ziyadesiyle tartışmalı hem de uluslararası ilişkilerin kendine has ilan ettiği kimi özellikler birçok soru işaretini de beraberinde getirmekte. Bu ikilinin bir araya geldiği dış politika/dünya haberlerini sorgulayarak irdelemek ise kaçınılmaz. Dahası, bu çerçevede yapılacak teorik tartışmaların rengi de her bir devlet ve ulusal medya bağlamında bir şekilde değişeceği için, bu yazının konusu olan Türkiye ve Türk basını özelinde ilgili faktörlerin ve değişkenlerin etkisi de ayrıca değerlendirilmeye muhtaç.

I. Medya

Teorik çerçeveden başlamak gerekirse, medya açısından ele alınması gereken ilk konu muhtemelen medyanın kimi yapısal özellikleridir. Zira bunlar medyanın sadece sınırlarını değil sınırlılıklarını da gösterecek ve böylece tespit edilen bu gibi verilerin belli bir alandaki habercilik konusundaki olası yansımaları daha rahat ele alınabilecektir.

En başta, kuruluşu, organizasyonu, işletilmesi ve kitlelere ulaşabilmesi açısından medyanın belli maddi-manevi olanaklar gerektirdiği, bunun ise medya kuruluşlarının bu güce/olanaklara sahip olan (siyasi-resmi ya da ticari-sivil) ellerde toplanmasını beraberinde getirdiği not edilmeli.¹ Tam rekabet ortamında farklı medya kuruluşlarının ortaya çıkması pek tabii ki “çok seslilik” adına önemsenebilir ve hatta önemsenmelidir de ama ister resmi kurumlar olsun isterse de özel sektör, nihayetinde resmi ve/veya ticari yapıların devrede olduğu yapılanmalarda haber üretiminde kimi başka etkenlerin ister istemez devreye girmesine -hem de iki yönlü bir şekilde- kapı aralandığı da açık. Bir yanda ancak böylece oluşmuş medya kuruluşlarının “haber değeri” taşıdığına inandıklarının haber olabilecek olması başlı başına sorunlu bir duruma işaret etmekte. Zira bu, ola ki “haber değeri” taşımayan ya da en azından ilgili

---

¹ Örneğin bkz. Gülseren Adaklı, “Yayıncılık Alanında Mülkiyet ve Kontrol” içinde Beybin Kejanlıoğlu, Sevilay Çelenk ve Gülseren Adaklı (der.), *Medya Politikaları*, İmge, Ankara, 2001, s. 145-203.

okuyucu sayısı ya da ihtiyaçları açısından tercihe şayan olamayabilecek kimi gelişmelerin başka düşüncelerle bu anlamda tercihe şayan olanların önüne geçmesinin söz konusu olabileceği anlamına gelmekte. Diğer yandaysa, bu tür etkenler her durumda haberlerin aktarılış şekli açısından da devreye gireceğinden, yayıncı tercihi sadece “haber değeri” taşıyan gelişmeleri “tespit etme”de değil “kaleme almada” da söz konusu olabilecektir. Kısacası, mevcut maddi/teknolojik koşullarda ancak belli imkânlarla sahip olan yapıların medya sektöründe yer alması ve her yapının da gelişmeleri kendi gözünden haberleştirmesi “kaçınılmaz” olduğuna göre, medyanın sadece “objektif habercilik” iddiası değil “çok seslilik” iddiası da ciddi soru işaretleriyle malul olmaktadır.

Bu bağlamda ele alınması gereken başka bir tartışma konusu da medyanın daha doğrusu medya haberlerinin toplumsal anlam ve işlevleridir. Bilindiği gibi, ilgili tartışmalarda “CNN etkisi” ve “rıza imalatı” kavramlarıyla literatüre yerleşen iki uç görüş dile getirilmektedir. “CNN etkisi” kavramı, medyanın, gündeme getirdiği konularla ve bu konuları gündeme getiriş şekliyle halkın politika yapıcıları belirli konularda belirli şekillerde karar almaya ve uygulamaya zorlamasını mümkün kıldığına dikkat çekmektedir. Buna göre, medya objektiflikten sapmak bir yana objektif insanî değerleri esas alan yayınlarıyla özellikle tartışmalı karar ve uygulamaların gözden geçirilmesi anlamında kamu görevi görmektedir (“sorumlu habercilik”). “Rıza imalatı” kavramıysa, medyanın toplumun belirli konularda belirli şekillerde düşünmesini sağlama yönündeki işlevinin altını çizmekte ve medyanın kamu diplomasisi aracı olma -veya olarak da kullanılma- yönünde artan önemine dikkat çekmektedir. Buna göre, medya kuruluşları, yapısal özellikleri gereği hükümetlerle ve güç odaklarıyla aralarında oluşan veya zaten var olan ilişkiler yumağının bir sonucu olarak, karar vericilerin düşüncelerinin kitlelerce kabullenilmesi, benimsenmesi ve desteklenmesi sürecinde (“kalpleri ve beyinleri fethetmekte” / *winning hearts and minds*) kilit işleve sahip en önemli araçlardan birisidir.

Bu iki uç yaklaşımın ayrıntılı tartışma gerektiren² (ve bu yazının amacını ve boyutunu aşan) keskin farklılıklara işaret ettiği açık ama her

---

² İki görüş arasında bir *salınım ilişkisi* olduğunu ama bu ilişkinin de zaman ve mekâna bağlı şekilde açıklayıcı güce erişenin ikisinden biri (ya da aradaki görüşler) olması şeklinde değil her durumda/son tahlilde galebe çalanın “rıza imalatı” yaklaşımı olduğunu iddia eden bir yazı için bkz. Erdem Denk, “Medya ve Uluslararası Politika” *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 4, Sayı 13 (Bahar 2007), s. 145-156. Buna göre, “‘CNN etkisi’ bakışının belirleyici

durumda kesin olan temel bir nokta var. Medyanın anlam ve işlevleri konusunda en zıt noktalarda bulunan görüşler bile medyayla (uluslararası) politika arasında yadsınamaz bir ilişki olduğunu zımnen kabullenmekte, hatta kabullenmekten öte varsaymaktadır. Bu ise, herhangi bir konuda tamamen objektif, nötr yani bir anlamda “a-politik” haber yapması mümkün olmayan medyanın (uluslararası) politika konusunda böyle bir “lüks”e hiç sahip olmadığını teyit etmekte.

II. Dış Politika

Tam da bu noktada, bu tip yapısal sorunların ve komplikasyonların en azından dış politika ve uluslararası ilişkiler söz konusu olduğunda ciddi oranda devre dışı olabileceği söylenebilir. Öyle ya, söz konusu olan aktörler tek tek bireyler ya da birey grupları değil “ulus”tur ve herhangi bir ülke medyasının (“ulusal medya”) ilgili gelişmeleri haber yapmasında nihayetinde devreye girecek olan da “ulusal çıkar”dır. Bir başka deyişle, medya kuruluşlarının yapısal özelliklerinin “olumsuz” etkisi, genel olarak paylaşılan düşünce, politika ve ortak değer yargılarına dayanan “ulusal çıkar” söz konusu olduğunda en azından ilgili ulus/toplum özelinde anlamını büyük ölçüde yitirmektedir. Kaldı ki, uluslararası/dış politika bağlamında “çok seslilik” ve “objektiflik” illa ki birincil öncelikler değildir ve/veya buna ihtiyaç ve talep de zaten yoktur. (Herhangi bir ülkenin doğrudan ya da dolaylı taraf olmadığı gelişmeler konusunda “objektif” haber yapma konusunda daha rahat hareket edileceğiyse açıktır.) Ne var ki, böylesi genelgeçer yaklaşımların dayandığı varsayımlar hem teorik hem de pratik açılardan sorgulanmaya muhtaçtır.

Kuramsal düzeyde bakıldığında, “ulusal çıkar” kavramının ve/veya varsayımının ziyadesiyle tartışmalı hatta çeşitli sorunlardan muzdarip olduğu açıktır.³ Her türlü farklılığı barındıran toplumların böylesi bir kavramsallaştırma altında toplanabilecek (eritebilecek ve hatta göz ardı edilecek) ortak çıkarlara sahip olduğu ne kadar iddia edilebilir ki? Dahası, en azından kimi çok özel, “teknik”, “toplumsal” ve “milli” konularda böyle bir

---

olduğunun düşünüldüğü yani resmi politikaların medya tarafından bilinçlendirilen kamuoyu tepkisiyle değiştirilmek zorunda kaldığı durumlar bile ya aslında yeni resmi politikaların habercisi olmakta (yani CNN etkisi görünümü rızanın imalatı!) ya da resmi politikalar yeni durumlara çabuk ayak uydurma kapasitesine/becerisine eriştiği için mevcut tepki çok rahatlıkla tersine çevrilebilmektedir (yani CNN etkisinden imal edilen rıza!).”

³ Ayrıntılı bir inceleme için bkz. İlhan Uzgel, *Uluslararası Çıkar ve Dış Politika*, İmge, Ankara, 2004.

ortaklaşmanın olabileceği kabul edilse bile, neyin, nasıl ve ne ölçüde “ulusal çıkar” olduğuna kim karar verecektir? Ya da toplumsal örgütlenme içinde bunun bir çözümünün bulunabileceği kabul edilse bile, bir kere yapılacak “ulusal çıkar” tanımı sorgulanır ve hatta gerekirse değiştirilebilir kabul edilecek midir? Bu argüman hattını devam ettirdiğimizde karşımıza medyayla ilgili çıkacak soruysa bellidir: Medyanın bu çerçeve içindeki görevi nedir? Ne pahasına olursa olsun “ulusal çıkarlar” a uygun haber yapmak mı yoksa “ulusal çıkar” olduğu söylenen politikaların hem “ulusal” hem de “çıkâr” kavramlarının hakkını verip vermediğini gerektiğinde sorgulamak üzere her daim tetikte olmak mı? Hem de elde “araştırmacı gazetecilik”, “sorgulayıcı gazetecilik”, “sorumlu gazetecilik” vb. ziyadesiyle elverişli ilkeler varken.

İster bu teorik sorun bir şekilde bertaraf edilsin isterse de kimi “meşru” gerekçelerle göz ardı edilsin, karşımıza bu kez de kabaca pratik diyebileceğimiz sorunlar çıkacaktır. Tıpkı medya kuruluşlarının ulusal düzeyde ancak belli ellerde toplanmasında olduğu gibi uluslararası düzeyde de benzer bir durum söz konusudur. Dünyanın hemen hemen her yerindeki birçok “ulusal” medya kuruluşu, ileride Türkiye özelinde ayrıtılındırılacağı gibi, haber kaynakları açısından belli başlı “uluslararası haber ajansları”na bağımlıdır. Yine tıpkı ulusal düzeyde olduğu gibi kısmen teknolojik ve maddi gerekçelerle açıklanabilecek bu durumun sağlanan⁴ ham haberlerin seçilmesinden içeriğine kadar birçok komplikasyonu olacağıysa ortadadır. Etkin, saygın, en çok başvurulan/kullanılan uluslararası haber ajansları,⁵ kurucularının, yöneticilerinin ve çalışanlarının olası çok-ulusluluğu nedeniyle herhangi bir devletle (yani “ulusal çıkar”la) bağıını koparmış kuruluşlar olarak kabul edilebilir –ki tartışmalı olmakla birlikte yaygın kanı da bu yöndedir. Ne var ki, bu kanı veri kabul edilse bile, (uluslararası) siyasetten arınmış, renksiz, objektif ve tümüyle tarafsız (“cihanşümül/evrensel”) bakış açıları, makro

---

⁴ Aslında gazetecilik jargonu gereği burada “servis edilen” ifadesini kullanmak daha yerinde olacaktır ama bu kavramın akla gereksiz siyasi çağrışımlar getirdiği de açıktır.

⁵ Reuters, afp, AP gibi haber ajanslarının ve BBC, CNN, New York Times gibi medya kuruluşlarının küresel haber ağlarındaki üstünlüğünün ekonomik, politik vb. nedenlerinin tarihsel süreç içerisindeki seyri için bkz. Esperança Bielsa, “The pivotal role of news agencies in the context of globalization: a historical approach” *Global Networks* 8, 3 (2008) 347-366. Bu üstünlüğün internetin yaygınlaşması sonrasında beklentilerin aksine iyice belirginleşmesi süreci konusundaysa bkz. Chris Paterson, “News Agency Dominance in International News on the Internet” *Papers in International and Global Communication*, No. 01/06, Mayıs 2006 <<http://ics.leeds.ac.uk/papers/cicr/exhibits/42/cicrpaterson.pdf>> (erişim tarihi 5 Haziran 2008).

pozisyonlar, anlatılar ve hatta epistemiler olduğunu iddia ya da kabul etmek ne kadar olanaklı ve yerindedir? Her şey bir yana, en azından Soğuk Savaş'ta Batı ve Doğu Kampları arasında haber ağları konusunda da yaşanan farklılaşmanın günümüz dünya konjonktüründe Latin dünyasına (Telesur), Arap dünyasına (El Cezire) vb. kadar taşınması,⁶ bu konunun tümüyle sorgulama alanı dışına itilmesininin pek yerinde olmayacağını göstermemekte midir?

Dikkat çekilmek istenen nokta belli: Çeşitli nedenlerle uluslararası siyasi konjonktüre hâkim olan Batılı devletlerin, daha doğrusu Batı-merkezli düşüncenin, uluslararası haber ağında bu derece etkin/hâkim olan Batılı (“uluslararası”) haber ajanslarının hem de uluslararası siyaset konusundaki yayın politikalarına sirayet etmeyeceğini düşünmek pek yerinde olmayacaktır. Gerçekten de, haber ajanslarından gelen ya da gelmeyen her ham haber, içeriğinden geliş biçimine kadar adeta objektif olmamaya mahkûm iken bu durumun özellikle “uluslararası” haber ajansları için söz konusu olmaması düşünülemez. Bu ise, yukarıda ulusal medya üzerinden kısaca değinilen “rıza imalatı-CNN etkisi” görüşlerinin analiz birim uluslararası sistem ya da dünya politikası olduğunda da açıklayıcı gücünü hiç yitirmediğini ortaya koymaktadır. Kısacası, ilk bölümde vurgulandığı gibi kaynak bağımlı olan medyaya bağımlılık (yani kaynak-bağımlı kaynaklara bağımlılık), söz konusu olan dış/uluslararası politika olduğunda anlamını yitirmemek bir yana kazandığı yeni boyutuyla önemini artırarak sürdürmektedir.

Yalnız burada hemen iki noktaya açıklık getirmek gerek. Birincisi, burada tartışma konusu yapılan “Batılı” medya kuruluşları ya da Batı-merkezli düşünce yapılarının bizatihi kendileri değildir. Sorun, zihni varoluş/koşullanma anlamında “bir yere ait” medya kuruluşları, “bir yer-merkezli” bakış açılarıdır. Böyle olmayan bir yapılanmanın, bakış açısının mümkün olup olmadığı başka bir tartışmanın konusudur ama vurgulanmak istenen açıdan en azından şu kadarı söylenmelidir. Zihni varoluş/koşullanma anlamında “bir yere ait” olan medya kuruluşları ve “bir yer-merkezli” bakış açıları, evrensel/objektif/tarafsız/yetkin vb. nitelikler atfeder manada “uluslararası” haber kaynakları olarak kodlanamaz. Bu gibi yapısal sorunların altını çizmek bu tür kaynakları tümüyle reddetmeyi değil haber kaynağı anlamında bir

---

⁶ Özellikle İran'ın girişimleriyle İslam Konferansı Örgütü'ne bağlı Uluslararası İslami Haber Ajansı'nın (IINA) güçlendirilmesi yönünde son dönemde ortaya çıkan irade, haber ajansları vasıtasıyla “medya politikaları”na dâhil olma görüşünün bir başka göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bkz. “İKÖ'de Enformasyon Toplantısı” TRT Haber, 14.06.2006 <www.trt.net.tr/wwwtr/hdevam.aspx?hid=159087&k=2>, erişim tarihi 1 Haziran 2007.

bölgeyle veya anlam dünyasıyla sınırlı kalmama gerekliliğini hatta zorunluluğunu işaret eder. Zihni varoluş/koşullanma anlamında farklı yerlere, farklı anlam dünyalarına ait olan haber kaynaklarını yani farklı yer-merkezli bakış açılarını da dikkate almayı gerektirir. Mevcut dünya konjonktürü özelinde daha somut söylemek gerekirse, hem yerel hem uluslararası, hem bölgesel hem küresel, hem Doğulu hem Batılı, hem Kuzeyli hem Güneyli vb. kaynaklardan ve bakış açılarından yararlanmak adeta bir zorunluluktur. Ki en temel 5N 1K kuralından başlayarak gazeteciliğin tüm mesleki kodları da zaten böyle bir çalışma yöntemini öngörmekte ve hatta öngerektirmektedir.

Vurgulanması gereken ikinci noktaysa, zihni koşullanma anlamında “bir yere ait” haber ağlarının ve “bir yer-merkezli” bakış açılarının uluslararası ya da evrensel olarak sunulmasına, yani yerelliklerden birisinin kendisini küresel/global olarak sunmasına yapılan yapısal itirazın diğer yerellerden herhangi birisine (örneğin, “ulusal”) bir anlamda rücu etmekle de giderilemeyecek olmasıdır. Kendini tarafsız, doğru, gerçek, objektif, bol-imkânlı, yaygın, saygın vb. iddialar üzerinden uluslararası olarak lanse eden ama bir yere ait olan haber kaynağının karşısına ulusal yani nihayetinde yine bir yere ait olan haber kaynağının çıkarılması içsel tutarsızlıkla malul olacaktır. Zira daha önce altı ısrarla çizildiği gibi, medyanın ve her türlü medya kuruluşunun siyasetle yapısal bir ilişkisi vardır ve her medya organı kurulduğu, faaliyet gösterdiği ve hitap ettiği sosyal, toplumsal, tarihsel ve siyasi anlam dünyası içerisinde haber üretir. Bu durumda, mevcutlardan birisini diğerine tercih etmek kendi başına tartışmalı bir tercih meselesi olacaksa da bunun mevcutlardan birinin (diğerinden) tarafsız, doğru, gerçek, objektif vs. olduğu savıyla yapılmaması en azından içsel/mantıksal/ahlakî tutarlılığın gereğidir. Bu “uluslararası” haber ağları için olduğu gibi ulusal haber ağları için de böyledir. Kaldı ki, ulusal haber kaynakları lehine yapılacak subjektif bir tercih, dış/uluslararası politika bağlamında olsa olsa “ulusal çıkar” üzerinden yapılabilir ki hem bu -yukarıda vurgulandığı gibi- başlı başına tartışmalı bir tercih olacaktır hem de bu da -aşağıda Türkiye özelinde ele alınacağı gibi- gündeme irdelenmesi gereken kimi tartışmalı noktaları da beraberinde getirecektir.

III. Türkiye’de basın ve dış/uluslararası politika

Medya ve dış politika haberlerinin medyadaki yeri konusunda hemen yukarıda yapılan teorik ve genel tespitlerden azade olmayan⁷ Türk basınının dış/uluslararası politika haberleri konusuna yaklaşımı aşağıda çeşitli alt başlıklar altında incelenecektir. Bu çerçevede, Türkiye’de yayınlanmakta olan çeşitli gazetelerin dış politika/dünya sayfalarını önceden belirlenen niceliksel ve niteliksel ölçütler çerçevesinde izleyen Medya İzleme Grubu çalışmalarının bu yazıda ele alınan konulara ışık tutar nitelikteki bulgularından da yeri geldikçe yararlanılacaktır.⁸

A. Haber yapma pratiği / konu dağılımı

Türk basınında dış/uluslararası politika gelişmelerinin haberleştirilme şekli ele alınırken irdelenmesi gereken ilk konu kuşkusuz haber değerine sahip olduğu düşünülen gelişmelerin nasıl belirleniyor olabileceğidir. Genel olarak hangi konuların haber yapıldığı, dolayısıyla da hangi konuların da genellikle haber yapılmadığı konusunu mümkün mertebe açıklığa kavuşturabilecek veriler bu çerçevede anlamlı olabilir. Zira kapsananlar kadar kapsanmayanlar da (hatta belki de asıl kapsanmayanlar) tanımlanmak istenenin sınırlarını görmede asıl belirleyici olmaktadır. Bu yazının kapsamı ve amacı açısından söylenmek istenen aslında kabaca şudur: Türk basınında dış/uluslararası politika sayfalarında yer alan haberlerin “konu dağılımı”, sadece genelgeçer

---

⁷ Türk medya sektörünün yapısal özellikleri ve ekonomi politikası konusunda ayrıntılı bir çalışma için bkz. Gülseren Adaklı, *Türkiye’de Medya Endüstrisi*, Ütopya, Ankara, 2006.

⁸ Uluslararası İlişkiler Konseyi bünyesinde yapılan Medya İzleme Grubu çalışmalarından ilki 6 Ağustos-6 Kasım 2004, ikincisi de 1 Nisan-30 Haziran 2006 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Birgün, Cumhuriyet, Milliyet, Radikal, Yeni Şafak ve Zaman gazetelerinin dış politika ve dünya sayfalarının izlendiği ve incelendiği ilk araştırma dönemi raporları için bkz. <www.uik.org.tr/aras.htm>. Akşam, Birgün, Bugün, Cumhuriyet, (Halka ve Olaylara) Tercüman, Hürriyet, Milliyet, Radikal, Sabah, Yeni Çağ, Yeni Şafak ve Zaman gazetelerinin incelendiği ikinci dönem raporları içinse bkz. Erdem Denk (ed.), *Medya Analizi: Türk Basınında Dış Politika (1 Nisan-30 Haziran 2006)*, Ankara, ATAUM, 2007. Bu çalışmalarda araştırmacılar tarafından dikkate alınan niceliksel ölçütler şunlardır: Dış haberlere ayrılan sayfa sayısı, dış haber sayfasında çıkan haber/yazı sayısı, dünya sayfasındaki günlük/haftalık köşe yazarları, konu dağılımı, dış basından doğrulan makale/köşe yazısı çevirisi, dış politika sayfasındaki konu dışı unsurlar, haber kaynakları, yapılan olgusal hatalar, fotoğraf kullanımı ve ön sayfada çıkan dış politika haber sayısı. Niteliksel ölçütler çerçevesinde ise gazetelerin dış haberler sayfaları doyuruculuk, ciddi/magazinel haber verme, gündemi takip etme, nesnellik, çeşitlilik, çok-yönlülük, farklı görüşlere yer verme vb. açılardan değerlendirilmiştir.

ifadeyle Türkçe gazete okuyucusunun ilgisini çektiği ileri sürülen konuları göstermekle kalmayacak, ilgili medya kuruluşlarının ve hatta Türk basınının genel yayıncılık tercihlerine de işaret edecektir. Tabii ki yayıncılar okuyucu ilgi ve beklentilerini de bir şekilde hesaba katmaktadır ama her bir medya kuruluşunun (medyanın yukarıda değinilen yapısal özellikleri gereği) verdiği haberleri ve bunların içeriklerini kendi bakış açısıyla (siyasi, ekonomik, *ulusal*, vs.) harmanlamış daha doğrusu şekillendirmiş olduğu da bir gerçektir. Konu dış/uluslararası politika olduğunda bu çerçevedeki bulguların “ulusal” ilgi alanları ve eğilimler konusunda fikir yürütmeye zemin hazırlayabileceği açıktır.

Medya İzleme Grubu raporlarında elde edilen verilere bakıldığında, bahse konu iki araştırmada da Türk basınında uluslararası politika haberlerinin konu dağılımında çok büyük dengesizlikler olduğu tespit edilmiştir. Haberlerin çok önemli bir kısmı ABD dış politikası, Avrupa siyaseti (Avrupa-Avrupa Birliği) ve kısmen kronik Filistin sorununun da etkisiyle Ortadoğu konularında olmakta ve diğer alanlarda kimi önemli gelişmelerin yaşandığı durumlarda bile bu üç alan toplam haberlerin kabaca en az yarısını oluşturmaktadır.⁹ Örneğin Asya, Afrika, Latin Amerika ve Arap dünyasından gelişmelere oldukça az¹⁰ yer verilmesi, bizzat “okuyucuyu gelişmelerden haberdar etme” şeklindeki gazetecilik ilkesiyle bağdaşmaz niteliktedir. Bu rakamlar “konjonktürel” olarak haber değeri taşıyan kimi gelişmeler dışında Türk basının belli ülkelerle ilgili haberlere yoğunlaştığı anlamına gelmektedir. Çoğu bölge ve konu neredeyse ancak “sansasyonel” ve “çarpıcı” gelişmeler olduğunda “haber değeri” taşımakta, bu ise dünyanın her bölgesinden “önemli” gelişmelere/olaylara odaklanılmasından ziyade dünyanın bazı yerlerindeki neredeyse tüm gelişmeleri haberleştirmek bazı yerleriyse ancak çok önemli gelişme olursa sayfalara taşımak anlamına gelebilmektedir.¹¹

---

⁹ İki araştırma döneminde de ilgili bulgular incelenen sırasıyla 5 ve 12 gazete için ayrı ayrı hazırlanan raporların “Konu dağılımı” başlıklı bölümlerinde yer almaktadır. Raporlar için bkz. yukarıda dipnot 8.

¹⁰ İki araştırma döneminde de bu konularla ilgili incelenen bütün gazeteler için ortalama haber oranı % 3 civarındadır (bkz. yukarıda dipnot 8). Öte yandan, kimi gazeteler belli bölgelerle ilgili haberlere diğerlerine oranla daha fazla yer ayırabilmektedir. Örneklere hemen aşağıda değinilecektir.

¹¹ Bu durumda, gazetelerden “gündem dışı” kimi önemli konularda bilgilendirici haber verme (yazı dizisi vb.) gibi uygulamalara gitmelerine beklemek de kimi istisnalar dışında neredeyse bir “lüks” haline gelmektedir.

Bu arada, haksızlık etmemek için Türk basınının maddi olanaklarının bu kadar geniş haber ağlarına sahip olmamasının olası etkilerini hemen not etmekte yarar var. Türk basınından neredeyse tüm dünya coğrafyalarına bir şekilde müdahil olan ve maddi-manevi olanakları da (belki de tam da bu nedenle) buna izin veren toplumlar içerisinde faaliyet gösteren BBC, CNN, Reuters, AP, afp vb. haber kurumlarının performansını beklemek de bir parça haksızlık olabilir.¹² Söz konusu “uluslararası” ağları mümkün kılan ve hatta yaratan ekonomik, siyasi, tarihsel, kültürel vb. koşulları görmezden gelmek ve Türkiye gibi bir (çevre ya da yarı-çevre) ülke medyasından böylesi performanslar beklemek olsa olsa ayakları yere basmayan şikâyet/ahkâm kesme dili olmakla sınırlı kalacaktır.

Ancak her durumda Türkiye'nin komşuları, Asya, Afrika ve hatta konjonktürel gelişmelerin etkisiyle görece fazla haberleştirilmekle birlikte Latin Amerika'yla ilgili haberlere yer ayrılmasında rastlanılan sıkıntıların ve yetersizliklerin olası nedenleri üzerine düşünülmelidir. Fazla ileri gitmek pahasına haber/konu dağılımındaki sorunların birincil sorumlusunun maddi/manevi olanaksızlıklar ya da yetersizlikler olduğunu kabul etmenin pek kolay olmadığı dâhi söylenebilir. Bu bağlamda dile gelebilecek “okuyucu bunları talep ediyor” vb. gerekçeler iki açıdan tatminkâr olmayabilecektir. En başta, dış politika sayfaları özelinde vurgulamak gerekirse, gazetelerin ve gazeteciliğin sahip çıkma iddiasında olduğu görev, dünyada olup bitenleri (kendi dolaylarıyla da olsa) okuyucularına ulaştırmaktır. Bu bir yana, uluslararası/dış politika ve dünya sayfalarında konu dağılımı açısından yapılan her daraltma, bu sayfaların sayısı azımsanmayacak ölçüdeki “profesyonel” (Dışişleri Bakanlığı mensupları, Genelkurmay, işadamları örgütleri, sendikalar, üniversiteler, Meclis vb.) ve “amatör” (dünya meselelerine kafa yoran veya ilgi duyan herkes) okuyucularının ihtiyaç ve taleplerini de karşılayamamak ve hatta görmezden gelmek anlamına gelecektir. Gerçekten de, ister bir dünya devleti/gücü olması istenen Türkiye'nin “ulusal çıkar” merkezli bakış açısıyla tüm dünya meselelerini takip etmesi gerektiği düşüncesiyle olsun, isterse de “dünya vatandaşlığı” fikriyatı gereği dünyanın her köşesinin dertleriyle hemhal olma arzusuyla olsun, gazete okuyucularının dış/uluslararası politika haberleri

---

¹² Bu çerçevede, yine aynı nedenlerle mümkün olan dil avantajının olası etkisi de zikredilmeli. Zira etkin uluslararası haber ağlarının faaliyet gösterdiği dillerin eski sömürgelerde de hâkim olmasının hem haber toplama hem de haber ulaştırma anlamında ciddi avantajları olduğu açıktır.

sayfalarında daha geniş yelpazeye yayılmış haberler okumayı hak ettikleri açıktır.

Bu gibi sorunların kullanılan yaygın haber kaynaklarıyla, ya da yaygın haber kaynaklarının kullanılmasıyla, ilgili boyutları aşağıda irdelenecektir. Onun için burada akla gelen bir diğer faktör olan “ulusal çıkar” algılamasının haber/konu dağılımına olası etkileri değerlendirilecektir.

“Ulusal çıkar” algılamasının, daha doğrusu Türk basınının içinde görev yaptığı anlam dünyasının, haberlerin seçilmesinde ve sayfaların oluşturulmasında etkisi olduğu söylenebilir. Şöyle ki, bilindiği gibi geleneksel Türk dış politikasına temel karakterini veren Batıcılıktır ve 1990’larla başlayan AB üyelik sürecinin de etkisiyle özellikle Avrupa’daki gelişmeler ve Türkiye’nin “tarihsel müttefiki” ABD dâhil Batılı ülkelerle ilişkileri gazete haberleri içerisinde en önemli yerlerden birini işgal etmektedir.¹³ Ancak, yaygın “ulusal çıkar” algılaması dâhil hangi ölçüte vurulursa vurulsun Türkiye açısından yadsınamaz “haber değeri” taşıyan komşularla ilgili gelişmelerin haberleştirilmesinde bir yetersizlik olduğu söylenebilir.¹⁴ Bu durum, ya/hem yaygın “ulusal çıkar” algısında ya da/hem de bunun algılanmasında bir soruna işaret ediyor görünmektedir. Komşular ilgili haberler konusunda toplam içindeki oranı açısından görece yeterli bulunabilecek neredeyse tek alan Türk dış politikası kapsamında yer alan Türk-Yunan ilişkileridir ki bunda da her an sıcak gelişmelerin olabildiği Kıbrıs sorununun ciddi etkisi olduğu gözlenmektedir.¹⁵

Tam da bu noktada akla gelebilecek başka bir konuya daha değinmekte yarar var: Gazetelerin özellikle iç politik duruşlarının dış/uluslararası politik duruşları üzerinde yansımaları olmakta mıdır? Daha önce “ulusal çıkar”

---

¹³ Yukarıda da vurgulandığı gibi bu kapsama girebilecek haberlerin toplam içindeki oranı % 45-50 civarındadır. Her bir gazeteyle ilgili veriler ilgili raporların “Konu dağılımı” başlıklı bölümünde bulunabilir (bkz. yukarıda dipnot 8).

¹⁴ Örneğin, kuzeydeki tarihî komşu Rusya’yla veya doğudaki “sorunlu” komşular Ermenistan ve Azerbaycan’la ilgili haberlerin toplam içindeki oranı ortalama % 5’i geçmemektedir. Her bir gazeteyle ilgili veriler ilgili raporların “Konu dağılımı” başlıklı bölümünde bulunabilir (bkz. yukarıda dipnot 8).

¹⁵ Her durumda, aşağıda ayrıca ele alınacağı gibi, Türkiye’nin diğer devletlerle ikili ilişkileriyle ilgili haberlerin bütünlüklü bir şekilde ve belirli bir sayfada verilmesi konusundaki sıkıntılar bu konuların görece az haberleştirilmesinden de öte haberleştirilen gelişmelerin her zaman istenen dikkati çekmesini de engeller niteliktedir. Bkz. aşağıda “Uluslararası/dış politika haberlerine ayrılan yer” başlıklı alt bölüm. Ayrıca bkz. aşağıda “Haberleştirme tarzı” başlıklı alt bölüm.

konusunda yapılan tartışmaları da ilgilendiren bu noktanın açılmasında da Medya İzleme Grubu çalışmaları verilerinden yararlanılacaktır.

Bilindiği gibi, özellikle içsel yönelim (modernizm, laiklik vb.) açısından Batıcılık ile herhangi bir sorunu olmayan ve hatta bu anlamdaki “ulusal çıkar”ın en ciddi savunucularından olma iddiasındaki Cumhuriyet gazetesi, özellikle 2000’li yıllarla birlikte Türk dış politikasında Avrasya seçeneğinin gündeme taşındığı ve tartışıldığı platformlardan birisi olmuştur. Bu ise, söz konusu gazetenin Rusya, Çin, Japonya ve Hindistan gibi önemli bölge ülkelerini de içeren konularda daha fazla haber yapmış olması ihtimalini gündeme getirmektedir. Ne var ki, Medya İzleme Grubu araştırmaların yapıldığı iki dönemde de bu gazetede yer alan ve belirlenen Asya, Kafkasya, Rusya vb. konu başlıklarına giren haberlerin oranının (% 1-2) incelenen diğer gazetelerden pek farklı olmadığını ortaya koymuştur.¹⁶ Benzer bir durum (tersinden) aslında Zaman ve Yeni Şafak gazeteleri için de geçerlidir. Türkiye’nin içsel yönelimi olan Batıcılık konusunda (haklı ya da haksız bir biçimde) tartışmalara konu olan bu iki gazetenin Ortadoğu (% 14), Orta Asya (% 1), Kafkaslar (% 1), Afrika (% 1) vb. konu başlıklarına giren haberlerinin oranı incelenen diğer gazetelerin ilgili rakamlarından pek farklı olmamıştır.¹⁷ Bu konudaki belki de tek istisna Latin Amerika konusuna özel önem gösteren Birgün gazetesidir. Bu bölgeyle ilgili düzenli bilgi ve haber aktarmaya özen gösteren bu gazetenin incelenen diğer gazetelerde neredeyse % 1’i bile bulmayan haber oranına karşı % 7’ye varan yer ayırması dikkate değerdir.¹⁸

Tabii hemen vurgulamakta yarar var. Burada kastedilen ancak ayrıntılı söylem analizleriyle tespit edilebilecek nitelikteki içeriksel (yani, yer verilen haberlerin formülasyonu ve verilmiş tarzıyla ilgili) sorunlar değildir. Her bir gazete özelinde yapılacak çok farklı ve ayrıntılı araştırmalarla üzerinde fikir yürütülebilecek bu gibi konular bir yana, vurgulanmak istenen nokta gazetelerin kimi konularda sahip oldukları düşünülebilecek farklı eğilimlerin gereklerini kendi sayfalarına tam olarak yansıtma kimi zorluklar yaşamakta

---

¹⁶ Her bir gazeteye ait veriler ilgili raporların “Konu dağılımı” başlıklı bölümünde bulunabilir. Bkz. yukarıda dipnot 6.

¹⁷ Zaman gazetesinin bu konulardaki haberleriyle ilgili istatistikler her iki dönem için sırasıyla şöyledir: Ortadoğu % 25 ve % 14, Orta Asya % 0.9 ve % 1, Kafkaslar % 3.2 ve % 1; ve Afrika % 5 ve % 1. Bkz. Utkan Oktay, “Zaman Gazetesi Raporu” <www.uik.org.tr/aras.htm>, s. 66 ve Sena Üzmez, “Zaman Gazetesi Raporu” içinde Denk (ed.), *a.g.e.*, s. 159. Karş. iki inceleme dönemi raporlarının “Konu dağılımı” başlıklı bölümleri (yukarıda dipnot 8).

¹⁸ Bkz. Ali Can Toksoy, “Birgün Gazetesi Raporu” içinde Denk (ed.), *a.g.e.*, s. 17-18.

oluşudur. Bunun ise, hemen alt başlıklarda ele alınacağı gibi, bir yandan dış ve özellikle de uluslararası politika konularında “uluslararası” haber portföyüne bir şekilde bağımlı olunması diğer yandansa editoryal süreçler ve istihdam politikalarıyla ilgili kimi imkânsızlıklar/yetersizlikler yaşanmasıyla bağlantılı olduğu ileri sürülebilir.

B. (Uluslararası) haber ağlarına bağımlılık

Kullanılan haber kaynaklarına ilişkin sorunlara gelince, yine sözü edilen Medya İzleme Grubu raporları çalışmalarının verilerinden de destek olarak belirtmek gerekirse, Türk basınının büyük ölçüde kendi öz kaynakları dışındaki haber kaynaklarına bağlı olduğu ya da bağlı olarak hareket ettiği görülmektedir.¹⁹ Dahası, teknolojik/profesyonel saygınlık ve yetkinlik atfetme nedeninin yanı sıra muhtemelen Türkiye’nin Batıcı içsel ve dışsal yöneliminin de etkisiyle kullanılan²⁰ yabancı haber kaynaklarının çok büyük bir kısmının Batılı kaynaklar (“uluslararası” haber ajansları) olduğu da dikkat çekmektedir.²¹ Yukarıda altı özellikle çizildiği üzere, sorunlu doğasına dikkat çekilenin “Batılı” (ya da Doğulu, Kuzeyli vs.) kaynakların bizatihi kendilerinin olmadığını, sorunun bir düşünce/anlam dünyası merkezli haber kaynaklarına diğerleri karşısında orantısız önem ve öncelik vermek olduğunu ve bunun da özellikle uluslararası politika gibi ziyadesiyle politik bir konuda ciddi sıkıntılara yol açacağını tekrar vurgulamakla yetinmek gerek.

Bununla birlikte, her ne kadar önemli bir kısmı ciddi ölçekte ekonomik/ticari faaliyette bulunan “grup”ların bünyesinde yer alsın yani öz

---

¹⁹ Bu konudaki en önemli istisna Cumhuriyet gazetesidir. “Dış Haberler Servisi”, “Cumhuriyet Bürosu”, “Haber Merkezi” ya da kendi muhabirleri imzasıyla yayınlanan haberler toplamda ilk dönemde % 67 ikinci dönemdeyse % 70 civarındadır. Sırasıyla bkz. Burcu Yavuz, “Cumhuriyet Gazetesi Raporu” <www.uik.org.tr/aras.htm>, s. 26-27; ve Arda Ocak, “Cumhuriyet Gazetesi Raporu” içinde Denk (ed.), *a.g.e.*, s. 42.

²⁰ Bu arada, Akşam, Bugün, Hürriyet gibi gazetelerin ilgili haberlerinde kaynak gösterme yoluna neredeyse hiç başvurmadığı dikkat çekmiştir. Örneğin bkz. Kenan Kalaycı, “Akşam Gazetesi Raporu” içinde Denk (ed.), *a.g.e.*, s. 9; Gökşen Çalışkan, “Bugün Gazetesi Raporu” içinde Denk (ed.), *a.g.e.*, s. 29; ve Burçe Yazıcı, “Hürriyet Gazetesi Raporu” içinde Denk (ed.), *a.g.e.*, s. 64.

²¹ Örneğin, Radikal gazetesinde birinci inceleme dönemlerinde çıkan haberlerin yaklaşık % 44’ü “yabancı haber kaynakları”, yine yaklaşık % 26’sı “yerli haber kaynakları”, % 30’u da “öz kaynaklar”dan yararlanılarak hazırlanmıştır (bkz. Gökçe Gül, “Radikal Gazetesi Raporu” <www.uik.org.tr/aras.htm> s. 51). İkinci inceleme döneminde çıkan sayıların sırasıyla % 62, % 17 ve % 21’dir (bkz. İlyas Sarıkaya, “Radikal Gazetesi Raporu” içinde Denk (ed.), *a.g.e.*, s. 90).

kaynakları genişletme imkânına teorik olarak sahip olsa da, gazetelerin öz kaynaklar dışında haber kaynakları/ağları kullanması -en azından bunun için ayrı bir profesyonellik ve kurumsallaşma gerektiği için- kısmen anlaşılır ve kabul edilebilir bulunabilir. Ne var ki, yukarıda da vurgulandığı gibi, bir anlamda ham haber kaynağı olarak kullanılan haber ajanslarında mümkün olduğunca çeşitliliği sağlamak da özen ve önem gösterilmesi gereken bir nokta olsa gerektir. Daha önce de vurgulandığı gibi, istediği kadar yetkin, saygın, profesyonel, objektif varsayılınsınlar ya da kabul edilsinler, her haber ajansı olaylara ister istemez kendi parçası olduğu tarihsel, kültürel, ekonomik, toplumsal vs. anlam dünyası içerisinden bakacağına göre, birçok dünya ülkesi gibi²² Türkiye’de de rastlanan bu tür “profesyonel bağlar”ın zamanla yaklaşım bağımlılıkları da yaratacağı açıktır. Gerçekten de, güncel sorunlar üzerinden örnek vermek gerekirse, Irak’taki gelişmeler, İsrail-Filistin sorunu ve İran nükleer krizi gibi konularda yapılacak haberlerin “siyasi” yani durulan yere ve bakış açısına göre farklılaşmaması düşünülemez. Özellikle tarafların somut olarak belli olduğu bu gibi sorunlarda iki tarafın görüşüne yakın olanlar dahil mümkün olduğunca fazla kaynaktan ve bakış açısından yararlanılması gerektiği açıktır. Yine, özellikle Türkiye’nin (muhabir bulundurulabilecek) yakın coğrafyasında yaşanan gelişmeleri bile sırasında yabancı ajanslara dayanarak haberleştiren Türk basınının çok-kaynaktan beslenme ilkesine uygun bir şekilde kendi imkânlarını *da* kullanması gerektiği de açıktır.²³

Hemen bu bağlamda tartışılması gereken bir başka nokta da öz kaynaklara ilişkindir. Muhabir, köşe yazarı, yazı işleri sorumlusu vb. deneyimli gazetecilerin özellikle resmi çevrelerle kurdukları doğrudan ve hatta kişisel

---

²² Bkz. yukarıda dipnot 5.

²³ Bu konudaki en çarpıcı örneklerden birisi İran’ın nükleer kriziyle ilgili sorundur. Medya İzleme Grubu çerçevesinde yapılan ikinci çalışma döneminin en sıcak gelişmelerinden olan bu konuda ayrı ve özel bir rapor da hazırlanmıştır. Burada da dikkat çekildiği gibi, çeşitli Türk haber kuruluşlarının Tahran’da kendi muhabirini bulundurduğu hatırlandığında bu krizle ilgili haberlerde % 70’e yakınında Türkiye kökenli (çok büyük çoğunluğu AA kaynaklıdır), % 30’a yakınında da afp, AP, Reuters vb. “uluslararası” kaynaklardan gelmesi (haberlerin içeriğinden ve formülasyonundan bağımsız olarak söylemek gerekirse) kaynak dağılımı açısından tatmin edici bulunabilir. Yalnız, sorunun doğrudan tarafı İran’ın resmi ajansı olan İRNA’nın kaynak olarak kullanıldığı haberlerin sadece % 3’te kalması ciddi bir eksiklik olarak dikkat çekmektedir. Özellikle dış basından doğrudan çeviri yöntemine başvuran kimi gazetelerde bu kapsamda yayınlanan makalelerin çok büyük kısmının da İsrail dâhil “Batılı” ülkelerinden olması da bu “olumsuz” tabloyu destekler niteliktedir. İlgili veriler için bkz. Övünç Güneş, “Türk Basınında İran Nükleer Krizi Özel Raporu” *içinde* Denk (ed.), *a.g.e.*, s. 172.

ilişkiler üzerinden sağlanan haberlerin başlı başına önemli bir kaynak olduğu kuşku götürmez bir gerçektir. Böylece gelişmeler birinci elden ve doğrudan takip edilebilmekte ve özellikle de sunduğu soru-cevap olanaklarıyla konunun gerektiğinde tartışılmasına elverişli bir zemin sağlanmış olmaktadır. Bununla birlikte, bu yöntemlerin hem kaynak-bağımlılığı ve hem de gazetecilik etiği açısından kimi sorunları da gündeme getirebileceği açıktır. Örneğin, bu gibi ilişkiler resmi çevreler tarafından -yukarıda vurgulandığı gibi- rıza imal etme amacıyla (“olayları kamuoyunun bilgisine sunmada”) kullanılabilme elverişlidir. Ayrıca, özellikle dış/uluslararası politika konularında medya ve medya mensuplarının bilgi sızdırılması ve/veya kimi kritik konuların önden gayri resmi kanallarla tartışılmasının sağlanması (örneğin, Washington’dan bildirerek) yani kamuoyunun nabzının yoklanması amacıyla kullanılması riski de ziyadesiyle yüksektir. Gerçekten de, “hassas” konularda faaliyet gösteren birçok ulusal ve uluslararası kurumun halkla ilişkiler departmanının örgütlenme yapısı içerisinde en önemli birkaç ana organdan biri haline gelmesi bu anlamda ciddi bir göstergedir. Bunun sadece kamuoyunu doğru bilgilendirme amaçlı olduğunu düşünmek herhalde pek doğru olmayacaktır. Medya ayağını iyi kullanamayan devletlerin, uluslararası örgütlerin ve NGO’ların başarılı olması, kabul edilmesi, görülmesi, varolması neredeyse imkânsız hale gelmiştir.

Bu durumun oyunun yeni kurallarına dair sayılması ya da medyanın halkı daha iyi bilgilendirmesinin yolunun açılması olarak değerlendirilmesi durumunda bile en azından medya açısından da potansiyel sorunlar ve riskler azalmamaktadır. Nitekim, örneğin “X kurumunun nabzını çok iyi tutuyor olmak” hiç şüphesiz mesleki ve profesyonel anlamda ziyadesiyle önemli bir özelliktir. Ancak, önemini yadsımadan ya da tam da bu nedenle söylemek gerekirse, medyanın resmi çevrelerle (karşılıklı) bağımlılığı, bu ilişkiyi kökten riske edecek tutum ve davranışlardan kaçınmayı da ister istemez beraberinde getirebilmekte bu ise medya açısından aynı kanalların bir dahaki sefere tekrar kullanabilmesinin yolunun bu ilişkiyi “hoirat”/“bilinçsizce” kullanmamaktan geçeceği gibi bir sonuç/algi doğurabilmektedir. Neticede, özellikle dış politikada “ulusal çıkar” çerçevesinde tanımlanan konularda siyasi karar alıcılarla bir “sürtüşme”yi göze almanın zorlaşması ihtimali bir yana, ilgili kararların halka anlatılmasını kolaylaştıracak bir tutum sergilenmesi olasılığı da güçlenmektedir. Nitekim 1 Mart Tezkeresi olarak bilinen konuda Türk medyasının tutumunu analiz eden bir araştırmanın da gösterdiği gibi,²⁴ medya

---

²⁴ Cem Deveci ve Beybin Kejanlıoğlu. “Türk Medyasında Irak Savaşı: Etik/Eleştirel

kimi can alıcı konuların bir şekilde tanımlanan ve belirlenen ulusal çıkar çerçevesinde benimsenmesi (“rızanın imalatı”) şeklinde yayın yapabilmektedir. Öyle ki, konuyu tartışan haber ve özellikle de yorumların önemli bir kısmı aslında bir tartışma değil tartışmama (ya da tartışırımış gibi yapma) şeklinde kaleme alınmış ve bir yerlerde alınan kararın yerindeliğini, doğruluğunu, kaçınılmazlığını, tartışılmazlığını ilan etmiştir.²⁵

Kısacası, ulaşılan/mevcut her haber kaynağı medya için bir avantaj olmakla birlikte ciddi meslekî ve ahlakî sorunları da beraberinde getirebilmektedir. Bu tip sorunların etkisini olabildiğince azaltmanın tek yolunun ise mümkün olduğunca farklı kaynakları kullanılmak ve her bir kaynağı hem diğerleriyle karşılaştırarak hem de başka yol ve yöntemler üzerinden test ederek değerlendirmek olduğu rahatlıkla söylenebilir. Benzer şekilde, en azından muhabir göndermenin görece kolay olduğu (ve henüz gönderilmediği) bölgelere gazetelerin kendi muhabirlerini göndermeleri de en azından kaynak çeşitliliğini artırma anlamında düşünülmesi gereken alternatiflerden birisidir.

Öte yandan, haber kaynağı konusundaki bu tür bağımlılıkların gazetelerin ilgili bürolarının manevra alanını tümünden koparmayabileceği de rahatlıkla söylenebilir. Öyle ya, örneğin gazeteler açısından büyük ölçüde elde olmayan maddi-manevi nedenlerle ön plana çıkan ve bir şekilde bir zorunluluk olarak kabul edilen “uluslararası” haber ağlarına bağımlılığın bile gazetelerin hareket sahasını tümünden daraltmadığı ve hatta inisiyatif almayı da pekâla kolaylaştırabileceği söylenebilir. Gazeteler, örneğin, “uluslararası” haber kuruluşlarından gelen ham haberleri, benzer nitelikliler dâhil başka kaynaklardan elde edilen verilerle karşılaştırarak ve araştırmacı-gazeteciliğin başka yöntemlerini de devreye sokarak işleyebilir. Ulaşılan zengin ve farklı kaynaklar editoryal süreçlerden geçirilerek araştırmacı ve sorgulayıcı gazeteciliğin gerekleri daha iyi yerine getirilebilir.

Kuşkusuz burada sayfa editörleri başta olmak üzere tüm sayfa çalışanlarına ve hatta gazetelerin genel yayın yönetmenlerine de büyük iş düşmektedir. Daha önce vurgulandığı gibi her bireyin, her kurumun ve dolayısıyla da her medya kuruluşunun politik bir duruşu olması da kaçınılmaz olduğuna göre, gazetelerin bu çerçevede dış/uluslararası politika konularında da kendilerine has bir (editoryal) duruş sergilemeleri, bir tutum takınmaları da

---

Perspektifi Yitirmek.” *Savaşın Yüzleri/Uzlaşmanın Aşamaları*, Ülkü Doğanay (Der.), Ankara Üniversitesi, Ankara, 2004, s. 119-144.

²⁵ a.g.e., s. 143.

böylece söz konusu olabilecektir. Hayatın ve de gazeteciliğin doğasına içkin bu durum gazetecilik meslek kodlarına göre (uğruna?) saklanması ve/veya belli edilmemesi gereken özellikle olmak bir yana hem gazetelere daha sağlam ve bütünlüklü bir duruş sergileme olanağı sağlayacak hem de böylece okuyucularıyla aralarındaki bağları gerçek anlamda sağlamlaştıracaktır.

Ampirik incelemelerden ve daha da önemlisi ayrıntılı söylem analizinden ziyade genel izlenime dayandığı için belki bu konuda daha somut şeyler ileri sürmek pek yerinde olmayacaktır ama en azından “dış haberler servisi” ya da gazetenin ismi imzasıyla verilen haberlerin toplam içindeki oranının gazetelerin ne ölçüde “editorial duruş”a sahip olduklarını tespitinde bir ölçüde de olsa yardımcı olacağı söylenebilir. Aslında bu çerçevede incelenen tüm gazeteler için genel bir tespit yapmak pek olanaklı değildir. Zira kimi gazeteler dış/uluslararası politika haberlerinde “dış haberler servisi” ya da gazetenin kendi ismi imzalı haberlere oransal olarak da sayısal olarak çok yer verirken²⁶ kimi gazetelerin ise haber yapmada büyük ölçüde yabancı kaynaklara bağımlı olduğu²⁷ görülmektedir. Öte yandan muhtemelen telif vb. sorunlar nedeniyle gazetenin kendisinin ya da dış haberler servisini kaynak olarak gösterildiği kimi haberler dışında hiçbir haberde kaynak göstermeyen gazeteler de mevcuttur.²⁸ Oysa, özellikle gelişen teknolojiyle birlikte ortaya çıkan erişimi kolay farklı haber kaynaklarının da etkin bir şekilde kullanılmasıyla gazetelerin kendilerine has “editorial duruş” inşa etmelerinin ve sergilemelerinin artık daha kolay olduğu rahatlıkla ileri sürülebilir.

Tekrar vurgulamakta yarar var: Bu tür niceliksel veriler tüm ilgili haberlerin bir “editorial duruş” izi taşıdığını söylemek için tabii ki yeterli değildir. Bu gibi tespitlerin yapılabilmesi için her bir gazete özelinde sırf bu amaca yönelik ayrıntılı incelemeler yapılmalıdır.²⁹ Bu nedenle, bu konuda herhangi bir yorum yapmaktan ziyade dış haberler servislerinin kendilerinin

---

²⁶ Örneğin Cumhuriyet gazetesi (ilgili veriler için bkz. yukarıda dipnot 19).

²⁷ Örneğin Radikal gazetesi (ilgili veriler için bkz. yukarıda dipnot 21).

²⁸ Örneğin bkz. Çalışkan, *a.g.e.*, s. 29; Yazıcı, *a.g.e.*, s. 64; Duhan Kalkan, “Sabah Gazetesi Raporu” içinde Denk (ed.), *a.g.e.*, s. 99; ve İlkay Ata, “(Halka ve Olaylara) Tercüman Gazetesi Raporu”, içinde Denk (ed.), *a.g.e.*, s. 121.

²⁹ Dış politika sayfa editörünün aynı zamanda köşe yazarlığı da yaptığı Radikal gazetesinin bağlamındaki tutumunu değerlendiren yayınlanmamış bir çalışma için bkz. Erdem Denk, “Dış Politika Haberciliğinin Sorunları: Venezüella Anayasası Referandumu ve Obama’nın Aday Adaylığı Sürecindeki Haberler Özelinde Radikal Gazetesi Örneği” <www.erdemdenk.com/radikal.dispolitikahaberciligi.pdf>

şekillendirdiği haberlere sayfalarında yer vermesinin her durumda olumlu bir eğilim olduğu ve yönetime daha sık yer verilmesinin (bu durumun içerikle ilgili gerekleri de yerine getirilerek) hedeflenmesi gerektiği söylenebilir. Bunun ise sayfa editörü üzerinden işleyecek editoryal duruşları olgunlaştırma ve bunu kurumsallaştırma çabalarının ötesine geçip istihdam politikası dâhil bir dizi etkeni gözeten bir yapılanmayı gerektirdiği açıktır. Gerçekten de dış haberler servisinde çalışan personelin (çeşitli) yabancı dillere hâkimiyeti kadar alan bilgisine de sahip olması ve gelişmeleri ve ham haberleri genel yayın yönetmeni ve sayfa editörü üzerinden biçimlenecek editoryal duruş çerçevesinde yayına hazır hale getirilebilmelerine elverişli bir iş ortamında çalışmalarının sağlanması da gerekmektedir.

Tüm bunlar, kuşkusuz, haber ajanslarına ya da uluslararası haber kuruluşlarına bağımlılıktan kaynaklanan yapısal sorunları (ya da riskleri?) en aza indirmede ve hatta bu “mecburiyet”i avantaja çevirmede atılabilecek adımlar olarak görülmektedir. Gazete mutfağında çalışanlardan deneyimli gazetecilere kadar işin profesyonelleri tarafından bu konuda daha farklı görüş, öneri ve önemlerin geliştirebileceğiye kuşku götürmez bir gerçektir.

C. Haberleştirme tarzı

Türk basınında dış/uluslararası politika gelişmelerin haberleştirilme tarzıyla ilgili sorunlara gelince, belki de vurgulanması gereken ilk konu hemen dikkati çeken niteliksel sorunlardır. Bir yanda Türk dış politikasını doğrudan ilgilendirmeyen uluslararası politika gelişmelerinin, diğer yanda da Türk dış politikasıyla ilgili gelişmelerin haberleştirilme tarzı konusunda şu genel tespitler ileri sürülebilir.

Yapılan söylem analizi niteliğindeki ayrıntılı çalışmaların da gösterdiği gibi, Türk dış politikası konusunda en sık rastlanan tutum “ulusal çıkar” üzerinden tanımlanan resmi politikaların tartışılması/sorgulanması yoluna pek gidilmemesidir. Hatta tartışma/sorgulama eksikliği bir yana, kimi durumlarda tartış(tır)mama/sorgula(t)mama şeklinde bir tavrın sergilendiği gözlenmektedir.³⁰ Bu ise, yukarıda “ulusal çıkar” konusunda tüm ülkeler açısından ileri sürülen genel/teorik sorunlar paralelinde Türkiye özelinde de kimi dış politik karar ve uygulamaların temsil gücünün, yerindeliliğinin ve sürdürülebilirliğinin sorgulanması ve sınanması konusunda basının üzerine düşen görevi yerine tam olarak getirebildiğini söylemeyi zorlaştırmaktadır. Bu

---

³⁰ Bkz. yukarıda dipnotlar 24 ve 25’in ait olduğu metin-içi değerlendirmeler.

tür karar ve uygulamaların en geniş tabiriyle kamuoyunun katılımı ve katkısı olmadan belirlenmiş olma ihtimalleri de dikkate alındığında, bu “üstünü örtme” tavrının kimi durumlarda belki de “kaçınılmaz” olarak farklı her türlü görüşü marjinalize eden ve hatta ötekileştirerek mahkûm eden bir tutuma savrulmasının yolu açılmaktadır. Özellikle her türlü sorgulama girişiminin konunun “hassas” niteliği gereği (yaygın tabirle) “vatan hainliği”ne yorulur şekilde karşılanması ihtimali, medyanın kendi varlık alanı açısından kutsayarak altını çizdiği özgür tartışma ortamını sağlama açısından ciddi sıkıntılar doğurmaya son derece müsaittir.

Diğer yandan, kısmen Türk dış politikası konusundaki bu tavrın kısmen de uluslararası politika gelişmelerini takip eden ilgili kamuoyunun ihtiyaçlarının tam anlamıyla dikkate alınmamasının sonucu olarak haberlerin veriliş tarzında rastlanan “magazinel” üsluba da değinmek yerinde olacaktır.³¹ Medya İzleme Grubu raporlarında değerlendirilen gazetelerin önemli bir kısmı için araştırmacılar tarafından yapılan tespitlere göre, ilgili haberlerde sık sık magazinel unsurlara rastlanmaktadır.³² Öyle ki, kimi gazeteler dünya gündemindeki önemli siyasi gelişmelerden ziyade yer yer gayri-ciddi, magazinel nitelikte ve hatta en azından siyasi anlamda “haber değeri” bile olmayan gelişmelere dünya sayfalarında yer verebilmekte ve bu da -kendi başına bir sorun olmanın yanında- “ciddi” ve önemli haberlere yer ayırlamaması sonucunu bile doğurabilmektedir. Tümüyle “uluslararası politika magazini” şeklinde tanımlayabileceğimiz ve şu veya bu dünya liderinin bisikletten düşmesi, eşinin özel hayatı vb. haberleri belki de sorgulama dışı bırakmak gerek çünkü bu tür haberlerin uluslararası/dış politika haberleri arasında yer alması bile sorunlu olarak görülmeli. Özellikle de dünya gündeminin hemen hemen her gün “haber değeri” taşıyan onca gelişmeyle meşgul olduğu günümüz dünyasında.

Ancak, özellikle kimi kritik resmi görüşmelerin ve temasların ele alındığı yani tam da “ulusal çıkar” olarak kodlanan konularla ilgili haberlerde magazinel unsurların ön plana çıkmasını anlamak pek mümkün değildir. Daha doğrusu -yukarıda bahsedildiği türden söylem analizlerinin varsayım ve

---

³¹ Bu arada, özellikle Radikal gazetesi örneğinde görüldüğü gibi dış politika gibi “ciddi” bir meseleyi diplomasinin “kuru” diliyle anlatmaktan ziyade yer yer “ironik” ve iğneleyici bir üslupla ama içeriğinden taviz vermeden aktarma denemelerinin “magazinelik” şeklinde yorumlanamayacağını not etmekte yarar vardır.

³² Araştırmacıların ilgili değerlendirmeleri için bkz. her bir raporun “Niteliksel ölçütler” başlıklı bölümü (yukarıda dipnot 8).

bulgularından da yararlanarak- bu gibi pratikleri “asıl” gelişmeleri gözden ırak tutmaya, üstünü örtmeye, tartıştırmamaya ve sorgulatmamaya yormak dışında pek bir seçenek kalmamaktadır. Öyle ki, tekrar güncellik kazanan daha doğrusu önemi belki de ancak yeni yeni fark edilen bir gelişme üzerinden “eski” bir örnek vermek gerekirse, ABD Genelkurmay Başkanı Myers’ın 2004 NATO İstanbul Zirvesi vesilesiyle Türkiye’ye yaptığı ziyarette dönemin Genelkurmay Başkanı Özkök’e ABD’nin Karadeniz’e çıkışının kolaylaştırılması ve bu bağlamda Montrö Sözleşmesi’nin bir anlamda gözden geçirilmesi konusunda getirdiği önerilerin Türk basınında yeterince tartışıldığını söylemek zordur. Özellikle de Myers’ın ya da NATO zirvesi için İstanbul’da bulunan ABD Başkanı Bush dâhil liderlerin eşlerinin İstanbul’da yaptığı turistik geziler, şehri ve Türkiye’yi ne kadar büyüleyici buldukları ya da Bush’un arkasına Boğaz köprüsü ve Ortaköy Camii’ni alarak yaptığı “modern ve laik Türkiye hem model ülkedir hem de AB’nin parçasıdır” temalı konuşma vb. gelişmelerin ayrıntılı haber konusu olmuş ya da ilgili haberlerde ön plana çıkarılmış olduğu hatırlandığında.³³ Benzer bir tutuma birçok yabancı devlet adamının ve eşlerinin Türkiye’ye yaptığı ziyaretlerin haberleştirilmesinde rastlandığı en yüzeysel okuyucunun bile gözlerinden kaçmamış olsa gerektir. Yine, uluslararası politikadan güncel bir örnek vermek gerekirse, yakın dönem Fransa iç ve dış politikasında köklü denebilecek değişiklikler öngören Sarkozy’nin Kuzey Afrika, Körfez Ülkeleri ve ABD’ye yaptığı ve önemli konuların ele alındığı ziyaretlerin haberleştirilmesinde ön plana çıkan neredeyse çoğu zaman Sarkozy’nin eşi ve özel-sosyal hayatı olmuştur.

Basında gittikçe sık rastlanmakta olan magazinél üslubu kabaca iki nedenden kaynaklandığını ileri sürmek olanaklıdır: a) Okuyucu ihtiyaçlarının yeterince dikkate alınmaması ve hatta bu konudaki özensizliğin sorumluluğu okuyucuya atılarak bir anlamda kolay olanın tercih edilmesi. b) “Ulusal çıkar”a dair “hassas” konuların ya da -yararlanılan uluslararası haber ajanslarının bu yönde artan pratiği de düşünüldüğünde- dünya ölçeğindeki önemli gelişmelerin kamuoyunda bir şekilde tartışılmasının (hem de tam da tartışılması gereken konular olmalarına rağmen) bilerek ya da bilmeyerek engellenmesi.

Kısacası, daha önce vurgulanan bir noktayı uyarlayarak belirtmek gerekirse, ister “Türkiye gibi büyük bir devletin dış politikası” isterse de “dünya vatandaşlığı” gerekçesiyle olsun, artan magazinelliğin uluslararası/dış

---

³³ Örneğin bkz. 29 ve 30 Haziran 2004 tarihli Hürriyet gazetesi.

politik gelişmeleri yakından ve derinlemesine takip etmek isteyen okuyucuların ihtiyaçlarına tatmin edici bir şekilde yanıt verilmesini zorlaştırdığı söylenebilir.

D. Uluslararası/dış politika haberlerine ayrılan yer

Türk basınında dış/uluslararası politika haberlerine ayrılan yer konusunda değinilmesi gereken ilk nokta gazetelerin toplam hacmi içerisinde bu konu için ayrılan sayfa adedidir. Medya İzleme Grubu raporlarında incelenen gazetelerin önemli bir çoğunluğunun dış politika/dünya haberlerine sadece 1 sayfa ayırdığı tespit edilmiştir.³⁴ Özellikle bu 1 sayfanın önemli bir kısmında da kimi zaman reklam, ilan, ilam vb. “konu-dışı” unsurlara ayrıldığı göz önüne alındığında,³⁵ nicelik açısından ciddi bir yetersizlik yaşandığı rahatlıkla söylenebilir. En azından, bu gibi unsurlara haber sayısını ve çeşitliliğini engellemeyecek şekilde yer verilmesi düşünülebilir.³⁶ Her durumda genellikle ayrılanın 1 sayfayla sınırlı kalması başlı başına dikkat çekicidir. Bu durum da hem “Türkiye gibi büyük bir dünya devleti”nin uluslararası politika gelişmelerini takip etmesi gerektiği hem de “dünya vatandaşlığı” gereği dünya politikasını takip etme isteği açısından okuyucuların temel ihtiyaç ve beklentilerini karşılar nitelikte olmaktan uzaktır.

Bu çerçevede değinilmesi gereken bir diğer nokta da Türk dış politikası haberlerine ayrılan yerdir. Aslında -bir parça haksızlık etmeyi de göze alarak- burada “ayrılan yer” değil “ayrılmayan yer” ifadesini kullanmak da mümkündür. Zira, Medya İzleme Grubu raporlarının da gösterdiği gibi, “dünya haberleri”, “dış politika” vb. başlıklarla yayınlanan ve genellikle Türk dış politikasını doğrudan ilgilendirmeyen gelişmelerle sınırlandırılan dış/uluslararası politika sayfalarında Türk dış politikası haberlerine nadiren yer verilmektedir. Bu alandaki gelişmeler okuyucuya daha çok “gündem”, “iç politika”, “siyaset” vb. başlıklarla çıkan sayfalara dağıtılmış şekilde sunulmaktadır.³⁷ Bu genel eğilim kısmen anlaşılabilir ve hatta kabul edilebilir

---

³⁴ Cumhuriyet, Yeni Şafak ve Zaman gazetelerinin ilgili haberlere 2 sayfa ayırdığı tespit edilmiştir. Örneğin bkz. Ocak, *a.g.e.*, s. 43, Umut Karamollaoğlu, “Yeni Şafak Gazetesi” içinde Denk (ed.), *a.g.e.*, s. 140 ve Üzmez, *a.g.e.*, s. 155.

³⁵ İlgili veriler için bkz. her bir araştırma raporunda yer alan “Konu dışı unsurlar” başlıklı bölümler (yukarıda dipnot 8).

³⁶ Ayrıca, yine araştırmacıların da belirttiği gibi -illa yer verilecekse- bu tür “yabancı maddeler”in seçimine daha fazla özen gösterilmesi ve olabildiğince bu sayfanın öncelikli muhataplarına yönelik olan reklam, ilan vb. unsurlara (kültür-sanat ilanları, eğitim programları duyuruları vs.) yer verilmesi yerinde olacaktır.

³⁷ İlgili değerlendirmeler için bkz. her bir araştırma raporunda yer alan “Sayfadaki toplam

de bulunabilir, çünkü böyle bir ayırım yapmak pekâlâ bir tercih meselesi olabilecektir. Zaten asıl sorun da Türk dış politikası haberlerinin “dünya haberleri”/“dış politika” sayfalarında verilmiyor oluşu değil, bu tür haberlerin derli toplu bir sayfada verilmesi yoluna gidilmiyor oluşudur. Özellikle de - Medya İzleme Grubu tarafından tespit edilen rakamlara göre- incelenen çoğu gazetenin farklı sayfalarda dağınık olarak verdiği Türk dış politikası haberi sayısının (özellikle dünya/dış politika sayfasında yer alan haberlerin toplam sayısı ile karşılaştırıldığında) azımsanamayacak miktarda olduğu dikkate alındığında,³⁸ Türk dış politikasını ilgilendiren haberlerin belli bir sayfada derli toplu verilmek yerine diğer sayfalarda dağınık (özensiz?) bir şekilde yayınlanması bir olumsuzluk olarak değerlendirilebilir.

Hem iç hem de uluslararası politikayla bir şekilde ilintili olan ve hatta bu iki alanın kesişme noktasında bulunduğu aşikâr olan Türk dış politikası haberlerinin tercihan “dünya haberleri”/“dış politika” sayfalarına yakın (örneğin, karşı sayfasında) ve her durumda ayrılmış özel bir sayfada bütünlüklü bir şekilde verilmesinin daha uygun olacağı açıktır. Aksi, hem gelişmelerin düzenli şekilde takibini zorlaştırmakta hem de böylece okuyucuya dağınık, birbiriyle tümüyle ilintisiz ve ilişkisiz izlenimi veren gelişmeler yumağı sunulmuş olmaktadır. Bu ise, yine ister “Türkiye gibi büyük bir dünya devleti”nin uluslararası politika içerisindeki yeri ve konumunu önemseme isterse de “dünya vatandaşlığı” gereği dünya politikasını içinde yaşamakta olduğu coğrafyayı da içerecek şekilde takip etme isteği sonucunda olsun okuyucuların ihtiyaçlarına tam yanıt verememeyi beraberinde getirmektedir.

Tam da bu bağlamda, gazetelerin dış/uluslararası politikaya ayırdığı yer konusundaki sınırlılıklardan kaynaklanan yetersizliği bir ölçüde de olsa giderebilecek köşe yazıları konusunda karşımıza çıkan tabloya da kısaca göz atmakta yarar olabilir. Medya İzleme Grubu’nun ilgili verileri sayısal anlamda tatmin edicilikten uzak bir sayıya/orana işaret etse de, köşe yazıları içerik itibarıyla genel olarak tatmin edici bulunmuştur.³⁹ Bununla birlikte, sayısal

---

haber ve yazı sayısı” ve “Diğer sayfalarda yer alan dış politika haberi ve köşe yazısı” başlıklı bölümler (yukarıda dipnot 8).

³⁸ İncelenen birçok gazete için yarı yarıya tespit edilen bu sayı, Milliyet gazetesi örneğinde olduğu gibi hemen hemen eşit sayıya dek çıkabilmiştir. Bkz. Ceren Dönmez, “Milliyet Gazetesi Raporu”, *içinde Denk* (ed.), *a.g.e.*, s. 73 ve 76.

³⁹ Medya İzleme Grubu çerçevesinde yapılan iki inceleme döneminde her bir gazete için elde edilen veriler için bkz. her bir raporun “Günlük/haftalık köşe yazarı” başlıklı bölümleri (yukarıda dipnot 8).

kısırlığa kimi zaman rastlandığı gibi düzensizlik (aynı yazarın sürekli ve düzenli bir şekilde uluslararası/dış politika yazmaması) ya da dağınıklık (dış/uluslararası politika konulu köşe yazılarının farklı farklı yazarlarca farklı farklı sayfalarda yer alması) gibi nedenler de eklenince ortaya özellikle sürekli okuyucu açısından kimi olumsuzluklar çıkabilmektedir. Yine, ilgili raporlarda da görüleceği gibi, ya görece az sayıda düzenli köşe yazarına yer verilmesi ya da yazarların yukarıda konu dağılımı konusunda yapılan tespitlere benzer nedenlerle sadece kimi konulara yoğunlaşması sonucunda en azından çoksesliliğe yeterince katkı sunulmadığı da ortadadır. Sürekli köşe yazarlarının doğal olarak uzmanlık alanlarına göre belli konulara daha fazla yoğunlaşmasından da kaynaklanan bu ve benzeri sakıncaların özellikle hızlı dünya gündeminin de gereklerine uygun olarak farklı yayın politikalarıyla olabildiğince azaltılacağı rahatlıkla söylenebilir. Bu çerçevede, özellikle Radikal, Birgün, Cumhuriyet, Yeni Şafak ve Zaman gazetelerinde düzenli ya da dönemsel olarak rastlandığı gibi yabancı basından doğrudan çevirilere ya da uzman görüşlerine ayrılmış sayfalar, tekdüzelik riskini belli oranda ortadan kaldırarak hem çoksesliliğe katkı sağlamak hem de farklı bakış açılarına açık yayın şansı sunmaktadır. Ayrıca, kimi gazetelerde zaten uygulanmakta olduğu gibi her durumda yapılacak çevirilerde de hem bölgesel hem tematik çeşitliliğe dikkat edilmesi gerektiğiye açıktır.⁴⁰ Zira mevcut bakış açılarını teyit edici ya da haklı gösterici yazılar dışına olabildiğince çıkılabilmesi ve farklı ve hatta Türkiye’de pek dile gelmeyen görüşlere de yer verilebilmesi doğrudan çeviri yayınlama politikasının amacına uygun olmanın ötesinde ilgili sayfaların özgünlüğü ve katkısı da ciddi boyutlara ulaştırmaktadır.

Sonuç Yerine

Medya, yadsınamaz toplumsal işlevlerinin büyüklüğü oranında toplumsal sorumluluk da taşımakta ve fakat kimi yapısal özellikleri nedeniyle de adeta bunu yapmama, daha doğrusu yapamama ama bir anlamda da yapar gibi yapma tutumunu sürdürebilmektedir; belki de sürdürebilmek zorundadır. Bu durum kabul edilebilir ya da en azından anlaşılabilir bulunabilir ama her durumda kesin olan bir nokta var: Tarafsızlık, objektiflik vb. gazetecilik ilkeleri her durumda dikkatle yaklaşılması gereken, belki onlarsız olmayan ama (son tahlilde) belirleyici olduklarını kabul etmenin de zor olduğu kavramlardır. Bu

---

⁴⁰ Bu konuda iyi bir örnek teşkil ettiği saptanan Radikal’in yayın politikası ayrıca vurgulanmalıdır. Bkz. Sarıkaya, *a.g.e.*, s. 89.

özellikle politik (ki rahatlıkla her şey politiktir diyebiliriz) konularda böyledir ve kuruluşu (resmi ya da ticari) itibariyle kimi yapısal sınırlara ve sınırlılıklara sahip olan kurumların faaliyetlerinin de ancak bu çerçevede olacağı ya da olabileceğiye aşıkardır. Bu tespitler dış/uluslararası politika konularında özellikle geçerlidir, zira yaygın ve etkili uluslararası haber ağlarının yapısal özellikleri gereği ciddi bir zihniyet tekelleşmesini de beraberlerinde getirdiği görülmektedir. Tıpkı, küreselleşmeyle birlikte her geçen gün kökleştiği üzere, yaygın ve etkili dünya algısı açısından da olduğu gibi.

Diğer yandan, birçok ülke medyasında görüldüğünü ileri sürmek için özel araştırmaya gerek duyulmadığı rahatlıkla söylenebilecek öznel sorunların Türk basını için de geçerli olduğu ve bunun da kimi farklı komplikasyonları beraberinde getirdiği görülmektedir. Nitekim dört başlık halinde ele alındığı gibi, Türk basınında dış/uluslararası politika gelişmeleri konusunda tespit edilen davranış kalıpları, üzerinde hep beraber düşünülmesi gereken kimi noktalar olduğunu göstermektedir. Kuşkusuz burada kastedilen medya sektörünün yapısal sorunları değildir. Bu, bu yazının kapsamını, amacını ve daha da önemlisi kapasitesini aşan bir yaklaşım olacaktır. Ancak en azından kullanılan haber ajansları arasında makul dengeler gözetme, sadece belli alan ve bölgelerde olan tüm gelişmelere yoğunlaşmaktan ziyade dünyadaki tüm önemli gelişmelere olabildiğince dengeli yer ayırma, haberleştirme tarzına daha fazla zaman ve beşeri kaynak ayırma vb. açılardan okuyucuların ihtiyaç ve beklentilerini de göz önüne alan daha özenli bir haber yapma politikası, yapısal engellerden kaynaklanan sınırları ve sınırlılıkları kısmen de olsa bertaraf edecektir. Daha doğrusu, ancak bu gibi noktalarda gösterilen özen yapısal yani bir anlamda tekil medya kuruluşlarının iradeleri dışı olarak görülen sorunların gerçekten de bu nitelikte sorunlar olduğunu gösterecektir.

Kaynakça

- Adaklı, Gülseren, “Yayıncılık Alanında Mülkiyet ve Kontrol” içinde Beybin Kejanlıoğlu, Sevilay Çelenk ve Gülseren Adaklı (der.), *Medya Politikaları*, İmge, Ankara, 2001, s. 145-203.
- Adaklı, Gülseren, *Türkiye’de Medya Endüstrisi*, Ütopya, Ankara, 2006.
- Ata, İlkay, “(Halka ve Olaylara) Tercüman Gazetesi Raporu”, içinde Denk (ed.), s. 115-125.
- Bielsa, Esperança, “The pivotal role of news agencies in the context of globalization: a historical approach” *Global Networks* 8, 3 (2008) 347-366.
- Çalışkan, Gökşen, “Bugün Gazetesi Raporu” içinde Denk (ed.), s. 29-39.
- Denk, Erdem (ed.), *Medya Analizi: Türk Basınında Dış Politika (1 Nisan-30 Haziran 2006)*, Ankara, ATAUM, 2007.
- Denk, Erdem, “Medya ve Uluslararası Politika” *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 4, Sayı 13 (Bahar 2007), s. 145-156.

Denk, Erdem, “Dış Politika Haberciliğinin Sorunları: Venezüella Anayasası Referandumu ve Obama’nın Aday Adaylığı Sürecindeki Haberler Özelinde Radikal Gazetesi Örneği” <www.erdemdenk.com/radikal.dispolitikahaberciligi.pdf>

Deveci, Cem ve Beybin Kejanlıoğlu. “Türk Medyasında Irak Savaşı: Etik/Eleştirel Perspektifi Yitirmek” içinde Ülkü Doğanay (der.), *Savaşın Yüzleri/Uzlaşmanın Aşamaları*, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2004, s. 119-144.

Dönmez, Ceren, “Milliyet Gazetesi Raporu”, içinde Denk (ed.), s. 71-80.

Gül, Gökçe, “Radikal Gazetesi Raporu” <www.uik.org.tr/documents/medyaizleme1.doc> s. 47-55.

Güneş, Övünç, “Türk Basınında İran Nükleer Krizi Özel Raporu” içinde Denk (ed.), s. 169-176.

“İKÖ’de Enformasyon Toplantısı” *TRT Haber*, 14.06.2006 <www.trt.net.tr/wwwtr/hdevam.aspx?hid=159087&k=2> (erişim tarihi 1 Haziran 2007).

Kalaycı, Kenan, “Akşam Gazetesi Raporu” içinde Denk (ed.), s. 9-14.

Kalkan, Duhan, “Sabah Gazetesi Raporu” içinde Denk (ed.), s. 99-113.

Karamollaoğlu, Umut, “Yeni Şafak Gazetesi” içinde Denk (ed.), s. 139-151.

Medya İzleme Grubu Raporları, <www.uik.org.tr/documents/medyaizleme1.doc>

Ocak, Arda, “Cumhuriyet Gazetesi Raporu” içinde Denk (ed.), s. 41-59.

Oktay, Utkan, “Zaman Gazetesi Raporu” <www.uik.org.tr/documents/medyaizleme1.doc>, s. 64-75.

Paterson, Chris, “News Agency Dominance in International News on the Internet” *Papers in International and Global Communication*, No. 01/06, Mayıs 2006 <<http://ics.leeds.ac.uk/papers/cicr/exhibits/42/cicrpaterson.pdf>> (erişim tarihi 5 Haziran 2008).

Sarıkaya, İlyas, “Radikal Gazetesi Raporu” içinde Denk (ed.), s. 81-98.

Toksoy, Ali Can, “Birgün Gazetesi Raporu” içinde Denk (ed.), s. 15-27.

Uzgel, İlhan, *Ulusal Çıkar ve Dış Politika*, İmge, Ankara, 2004.

Üzmez, Sena, “Zaman Gazetesi Raporu” içinde Denk (ed.), s. 153-167.

Yavuz, Burcu, “Cumhuriyet Gazetesi Raporu” <www.uik.org.tr/aras.htm>, s. 21-35.

Yazıcı, Burçe, “Hürriyet Gazetesi Raporu” içinde Denk (ed.), s. 61-69.